
NEOTIPLJIVA KULTURNA DEDIŠČINA *INTANGIBLE CULTURAL HERITAGE*

NEOTIPLJIVA KULTURNA DEDIŠČINA Unesco in etnografski muzeji

Ralf Čeplak Mencin

245

*O, človeštvo! ... Ustvaril sem te v narode in ljudstva,
da bi se lahko spoznali med sabo (Koran, 49:13).*

IZVLEČEK

Članek govori o otipljivi in neotipljivi kulturni dediščini kot o kategorijah, ki sta osrednji predmet etnološkega/antropološkega raziskovanja in temeljni vsebini delovanja etnografskih muzejev. Avtor skuša razložiti, da se etnologija/antropologija in etnografski muzeji že od vsega začetka ukvarjajo z obema aspektoma dediščine, kar etnologi/antropologi ves čas poimenujejo s pojmom kultura.

Gljučne besede: neotipljiva kulturna dediščina, Unesco, etnografski muzeji, etnologija, staroselci

ABSTRACT

The article discusses the tangible and intangible cultural heritage as categories which are the basic subject of ethnological/anthropological research and the essential contents of the activities in ethnographic museums. The author explains that ethnology/anthropology and ethnographic museums have been dealing with both aspects of heritage from the very beginning, and that ethnologists/anthropologists have always referred to them as "culture".

Key words: intangible cultural heritage, Unesco, ethnographic museums, ethnology, indigenous peoples

Osrednja svetovna organizacija, ki s svojimi dejavnostmi poskuša ohranjati urbane, sakralne in druge prostore, ki pričajo o raznovrstnosti kulturnih identitet, kulturni dediščini manjšin, in zaščititi izjemne stvaritve, ki jim grozi nevarnost propada, je Unesco, organizacija Združenih narodov za izobraževanje, znanost in kulturo, ki je bila ustanovljena 16. novembra 1945, po katastrofalni drugi svetovni vojni. V današnjem času deluje kot laboratorij idej in postavljanja standardov za utiranje univerzalnih dogovorov o etičnih vprašanjih, kar vključuje tudi spoštovanje kulturne raznolikosti.

Ohranjanje kulturne dediščine?

Leta 1972 je Unesco na 17. generalni konferenci sprejel *resolucijo o zaščiti svetovne kulturne in naravne dediščine*, ki v 1. členu definira kulturno in naravno dediščino. Po tej široki in splošni definiciji je kulturna dediščina t. i. materialna dediščina: arhitekturni, zgodovinski in drugi spomeniki, stavbne skupine in kraji ali prostori, ki so z umetnostnega, zgodovinskega, arheološkega, etnološkega ali antropološkega vidika univerzalnega pomena za vse človeštvo. Rezultat te konvencije je Unescov *Seznam svetovne dediščine*, ki je do danes vključil 754 enot iz 129 držav (582 kulturnih, 149 naravnih in 23 mešanih). Seznam svetovne dediščine je prav gotovo pridobil prestižni status in vsaka država si prizadeva vanj vključiti tudi svojo dediščino, čeprav so kriteriji izredno ostri. Eden od razlogov je tudi dejstvo, da spomenik, uvrščen v ta seznam, postane turistična znamenitost prve kategorije in s tem pomemben ekonomski dejavnik. V Unescu pa so se sčasoma začeli zavedati, da je svetovna dediščina ogrožena tudi v svoji nematerialni – neotipljivi obliki. Zaradi industrializacije, globalizacije in drugih sodobnih družbeno-ekonomskih, političnih in civilizacijskih procesov kulturna dediščina izginja in se spreminja z nesluteno hitrostjo, hkrati pa je objekt vse hujše eksploatacije, predvsem znanje (neotipljiva kulturna dediščina) t. i. prvotnih ljudstev.

246

Na to izkoriščanje s strani ‘zahoda’ so staroselci¹ (avtohtona, prvotna ali domorodna ljudstva) sredi 20. stoletja začeli odgovarjati s političnim organiziranjem (Burger, 1990): avstralski Aborigini, severno-, srednje- in južnoameriški Indijanci, Inuiti (bolj znani kot Eskimi), afriška ljudstva, ljudstva Oceanije in Indonezije, azijska ljudstva ... (žal vseh ne moremo naštet). Pojem ‘zahod’ družbeno in politično razen Evrope in ZDA vključuje tudi druge visoko industrializirane, informatizirane ali postindustrijske države, ki jih družijo skupna ideologija nacionalnega in multinacionalnega kapitalističnega izkoriščanja sveta. Sociologi govorijo o prvem, drugem, tretjem in četrtem svetu. V četrti svet sodijo ljudstva, ki se še vedno ukvarjajo z lovom, ribolovom, nabiralništvom, in nomadska ljudstva, ki se ukvarjajo z ekstenzivno živinorejo. Vsa ta ljudstva pa imajo seveda svojo kulturo: znanje, govorijo lastne jezike, živijo svojstven način življenja, prenašajo zgodovino z generacije na generacijo, imajo svojo mitologijo in verovanja itn. Zahodne multinacionalke so prav v teh zaenkrat še nedostopnih znanjih zaslutile velike možnosti zaslužka. Tako so se farmacevtske firme še posebej v južnoameriških pragozdovih lotile sistematičnega raziskovanja na področju t. i. etnobotanike, etnofarmacije, etnomedicine. Znanje naj bi posredovali staroselci, zaslužek pa bi ustvarile in si delile multinacionalke. ‘Zahod’ je znal z institutom avtorskih pravic in patentov dobro zaščititi svoje znanje, ustvarjalnost, izume. Tovrstnih zaščit tretji in četrti svet ne poznata, ker pač niso del njenega nematerialističnega načina dojemanja sveta. Znan je izrek indijanskega poglavarja: “Kako nam boste prodali modrino neba!” ‘Zahod’ je neskončno inventiven pri prodaji ali kraji vsega, kar ga obdaja.

¹ V angleški literaturi jih imenujejo *first, native, indigenous* ali *aboriginal peoples*.

Ne le, da so v drugi polovici 20. stoletja zahodne multinacionalke začele na veliko izsekavati 'pljuča Zemlje' – ogromna prostranstva amazonskih pragozdov, tako uničevati naravno dediščino vseh prebivalcev našega planeta in povzročati ekološko katastrofo, temveč je 'zahod' začel izkoriščati tudi neotipljivo dediščino tretjega in četrtega sveta, brez kakršnihkoli nadomestil. Zato ne čudi, da so tudi politične iniciative staroselcev oz. njihovih kultur v dobršnji meri vplivale na prevrednotenje neotipljive dediščine. Unescova iniciativa ne pomeni le nostalgije za izumirajočim starim svetom, ampak je angažirana akcija, ki naj postavi na svoje mesto tudi bogastvo kultur tega planeta.

Zelo nazoren primer neotipljive dediščine, njene vrednosti in občutljivosti so jeziki. Jezik je brez dvoma največja stvaritev človeškega uma in vsak posamezni dokazuje enkratnost lingvistične sposobnosti človeštva. Jeziki niso le izjemno ustrezna orodja komunikacije, ampak tudi odražajo pogled na svet; so sredstva vrednostnih sistemov in kulturnega izraza in odločilni dejavnik v identiteti skupin in posameznikov. Jeziki tvorijo bistven del dediščine človeštva. Jezik je konstitutiven za vsako ljudstvo ali narod, je konstitutiven del kulture.

- Več kot 50 % od 6000 svetovnih jezikov je ogroženih.
- 96 % od 6000 svetovnih jezikov govori le 4 % svetovnega prebivalstva.
- 90 % svetovnih jezikov ni zastopanih na internetu.
- Vsaka dva tedna izgine povprečno en jezik.
- 80 % afriških jezikov nima pravopisa.
- Polovica vseh jezikov sveta je prisotnih v le osmih deželah: Papui Novi Gvineji (832), Indoneziji (731), Nigeriji (515), Indiji (400), Mehiki (295), Kamerunu (286), Avstraliji (268) in Braziliji (234).
- Raziskave kažejo, da navodila v maternem jeziku povezana z učenjem večinskega jezika dajejo najboljše rezultate v šoli in vzpodbujajo kognitiven razvoj in sposobnost učenja.
- Otroci in odrasli se lahko naučijo novega jezika brez škode za drugi ali druge že naučene jezike.²

Unesco je na svoji 32. generalni konferenci 17. oktobra 2003 sprejel *Konvencijo o varovanju neotipljive kulturne dediščine*, ki je bila oblikovana kot dopolnitev oz. nadgradnja *Konvencije za zaščito naravne in kulturne dediščine (Konvencija o svetovni dediščini)*, sprejete na generalni konferenci leta 1972. Omenjena konvencija definira neotipljivo kulturno dediščino v prvi vrsti kot izkustva, prikaze in izraze ter z njimi povezano znanje in veščine, ki jih skupnosti, skupine, v nekaterih primerih tudi posamezniki, prepoznavajo kot del svoje kulturne dediščine. To neotipljivo kulturno dediščino, ki se prenaša iz generacije v generacijo in je živo tkivo, ki tvori zgodovino, izvor identitete, ustvarjalnosti in kulturne raznolikosti, stalno poustvarjajo skupnosti in skupine, kar jim daje občutek identitete in kontinuitete in vzpodbuja spoštovanje kulturne raznolikosti in človeškega ustvarjanja.

² <http://portal.unesco.org>

Neotipljiva kulturna dediščina: znanje tradicionalne obrti – tkanja.
Altit, Pakistan, 10. 11. 1986, foto Ralf Čeplak Mencin.

Unescova konvencija je normativen in zavezujoč pravni inštrument ob že obstoječih inštrumentih na področju neotipljive dediščine, ki se ukvarjajo z intelektualno lastnino uporabe ekoloških virov. Izrazna področja, ki jih pokriva Konvencija, vključujejo jezike, ustno izročilo (mite, pesmi, igre, genealogije), scenske umetnosti in telesne tehnike (vključno z rituali, športom, pantomimo), znanja in veščine (v zvezi z naravo in vesoljem, učenjem, zdravilstvom in ljudsko prehrano, tradicionalnimi umetnimi obrtni, proizvodnimi tehnikami) ter narativne oblike v vsej njihovi raznovrstnosti – ustvarjalno dejanje utelešajo veščine in znanja, ne pa kak konkreten predmet. Konvencija razen tega obravnava odprta vprašanja v zvezi z neotipljivo kulturno dediščino: odnos med otipljivo in neotipljivo kulturno dediščino ter ukrepe za zaščito te dediščine, ki vključujejo usklajeno koordinacijo na lokalni, nacionalni in mednarodni ravni.

Neotipljivo kulturno dediščino danes ogrožajo kulturna standardizacija kot posledica globalizacije, turizma, migracije, degradacije okolja, industrializacije, izseljevanje s podeželja in oboroženi konflikti.

Medtem ko je otipljiva kulturna dediščina namenjena preživetju še dolgo po smrti osebe, ki jo je ustvarila oziroma naročila, je usoda neotipljive kulturne dediščine veliko tesneje povezana z njenimi ustvarjalci, ker se prenaša z ustnim izročilom. Zaradi teh razlogov je potrebno izdelati posebne ukrepe za zaščito te dediščine, ki jih definira omenjena Konvencija.³

³ ICOM News 2003, No. 4, str. 4– 5.

Neotipljiva kulturna dediščina: vrsta in način prehranjevanja dveh malih Tibetank.
Xiahe, Ljudska republika Kitajska, 9. 10. 1986, foto Ralf Čeplak Mencin.

Dediščina je zelo star pojem, katerega pomen pa se je spreminjal oziroma širil. Prva znana omemba je v Svetem pismu in govori o *dediščini* (v smislu dedovanih materialnih dobrin ali zemlje) pa tudi o *božji dediščini*. Dediščina se je zelo dolgo povezovala s pravniško terminologijo dedovanja (npr. dedno pravo ...). Sodobni rabi pojma *dediščina* pa lahko sledimo od druge polovice 20. stoletja naprej, ko so strokovnjaki Reaganove Amerike (1981–89), Thatcherjeve Velike Britanije (1979– 90) in Pompidoujeve Francije (1962–74) ta pojem začeli uporabljati v pomenu kulturne dediščine. Tako so v Franciji razglasili leto 1978 za leto ženske, leto 1979 za leto otroka in leto 1980 za leto dediščine (Patrimoine). Širila se je nostalgija, izumljali so retro stile oz. retro modo, predvsem pa so se začeli bolj intenzivno ukvarjati z ozaveščanjem množic o spomeniškem varstvu, muzeologiji itn. Tudi turizem je našel svojo novo nišo: komercializacijo kulturne in naravne dediščine (Poulot 1988: 41). A dediščina je pomembna tudi v drugih kulturah. Izjemnost dediščine lepo ponazori sikhovski⁴ pregovor: “Če izgubiš zdravje, nekaj izgubiš. Če izgubiš dostojanstvo, izgubiš precej. Če izgubiš *dediščino*, si *izgubljen!*”

Unescovi protokoli pa so ustoličili *dediščino* kot bistvo kolektivne identitete in samospoštovanja.

V Sloveniji so pod okrilje institucij kulture (v socializmu, pred letom 1991, se je taka institucija imenovala “Kulturna skupnost”⁵) sodili Zavodi za spomeniško

⁴ Sikhi, pripadniki indijske religije iz zahodne province Punjab, ki sledijo nauku Guru Nanaka. Opazni so po pisanih turbanih in dolgih bradah ter jeklenih zapestnicah.

⁵ Obstajala je Republiška kulturna skupnost in Občinske kulturne skupnosti.

varstvo, ki so se ukvarjali s t. i. nepremičnimi spomeniki oz. z *nepremično dediščino*, muzeji pa so se ukvarjali z muzejskimi predmeti oz. s *premično dediščino*. Zanimiva (osebno mi je zvenela groteskno) pa je bila delitev na *živo* in *mrtvo* kulturo - po letu 1991, torej po osamosvojitvi države Slovenije, so tudi finančna sredstva delili *živi* (gledališča, književnost, filmi, ...) in *mrtvi* (muzeji, Zavodi za spomeniško varstvo, arhivi in knjižnice) kulturi.

Muzeji in kulturna dediščina

250 Otipljiva in neotipljiva dediščina **sta kategoriji, ki sta imanentni tudi etnologiji in etnografskim muzejem. V nadaljevanju bom skušal razložiti, da se etnologija in etnografski muzeji že od vsega začetka ukvarjajo z obema aspektoma dediščine, ki pa s(m)o jo etnologi ves čas imenovali z enim pojmom – kultura.**

Muzeji in etnologija so se spreminjali v času in prostoru ter sledili družbenopolitičnim in teoretskim spremembam (Čeplak M. 2002:187). Na nastanek in razvoj etnografskih muzejev (muzejev ne-evropskih kultur) je vplival kolonializem evropskih velesil. Kolonialna etnologija 18. in 19. stoletja je bila usmerjena v raziskovanje kultur ljudstev v kolonijah: boljše poznavanje vsakdanjega življenja, družbene strukture, šeg in navad, religij, jezikov naj bi pripomoglo lažjemu upravljanju v kolonijah. V drugi polovici 19. stoletja so postale v Evropi moderne velike *Kolonialne trgovske in obrtne razstave*. Tako so iz *British Colonial Exhibition* leta 1886 v Londonu nastale pomembne etnografske zbirke za *Imperial Institute of the United Kingdom, the Colonies and India*, ki so pozneje prešle v British Museum. Tudi belgijski Afriški muzej v Tervurenu (eden največjih afriških muzejev sploh) je nastal iz velike razstave (1897) o belgijski koloniji Kongo.

Nacionalne kulture, ki naj bi se očuvale le na podeželju, do sredine 19. stoletja niso bile zanimive, zanimive so postale šele s širjenjem industrializacije in urbanizacije, ki sta vplivali tudi na načine življenja na podeželju. Takrat je nastal nov tip etnografskih muzejev – muzeji nacionalnih kultur, ki so opravljali prebuditeljsko poslanstvo. Predvsem v multietnični Avstro-Ogrski monarhiji so se posamezni narodi vse bolj zavedali lastne identitete – regionalne identitete so prerasle v nacionalne. Narodi s prebujeno identiteto pa so potrebovali tudi prostore oz. stavbe, kjer bi te identitete tudi materialno manifestirali. Zato ne čudi, da so kmalu po 1. svetovni vojni in razpadu Avsto-Ogrske monarhije začeli nastajati novi etnografski muzeji: v Ljubljani so odprli Kraljevi etnografski muzej leta 1923⁶, v Zagrebu leta 1922.

Etnografski muzeji sodijo po van Menschevi klasifikaciji (van Mensch 1992: 241) med specializirane muzeje. Kot kriterij razvrstitve je izbral *vrsto predmetov*,

⁶ Zanimivo pa je, da je že pred ustanovitvijo predhodnika Kraljevega etnografskega muzeja, Kranjskega deželne muzeja, leta 1821, torej že sto let prej, vzknila ideja o pomembnosti »raziskovanja in zbiranja ljudskih pripovedi, pravljic, pesmi in opisov običajev, ki so bili v navadi pri Kranjcih, na primer pri poroki« (Rogelj Škafar 1993: 5); kar nedvomno sodi k neotipljivi dediščini.

ki jih muzeji hranijo in razstavljajo. Ukvarjajo se z zbiranjem, ohranjanjem, raziskovanjem, razstavljanjem in interpretiranjem *etnoloških predmetov* lastne kulture ali tujih kultur. Kaj so etnološki predmeti, pa je vse prej kot enoznačno. Najbolj enostavno bi jih bilo opredeliti kot predmete, ki jih raziskuje *etnologija* in jih zbirajo etnografski muzeji – a pristali bi v tautologiji, ki ne bi pojasnila ničesar.⁷ Sicer pa niti etnologija ni enoznačno definirana niti niso povsem jasno opredeljeni etnografski muzeji. Zato nam v bistvu olajša (ali pa še dodatno zamegli) opredelitev izjemno široka definicija, “da se etnografski muzeji ukvarjajo z lastno ali tujimi kulturami”.

A tudi sam pojem kultura je izjemno kompleksen in pravzaprav zelo nejasen. Klasično definicijo kulture je v 19. stoletju podal angleški antropolog Edward Burnett Tylor v prvem odstavku svoje knjige *Primitivna kultura* (1871): “Kultura ... je kompleksna celota, ki vključuje znanje, vero, umetnost, moralo, pravo, šege in vsakršne sposobnosti in navade, ki jih pridobi človek kot družbeno bitje.” V svojem delu *Antropologija* (1881) je Taylor pojasnil, da pozna tako definirano kulturo le človek. To pojmovanje kulture je služilo antropologom/etnologom⁸ nadaljnjih 50 let. Z razvojem antropologije/etnologije, z novimi spoznanji o naravi predmeta raziskovanja in novimi koncepti ter poudarki se je povečalo tudi število definicij kulture. V delu *Culture: A Critical Review of Concepts and Definitions* (1952) sta ameriška antropologa A. L. Kroeber in Clyde Kluckhohn citirala 164 definicij kulture, ki zajemajo pojme od *naučenega obnašanja* do *mišljenja, logičnega konstrukta, statistične izmišljotine, psihičnega obrambnega mehanizma* itn. Definicija, ki jo preferirata Kroeber in Kluckhohn (kakor tudi mnogi drugi antropologi) in ki povzema vse citirane definicije, kulturo opredeljuje kot abstrakcijo, ali bolj specifično, kot “**abstrakcijo človeškega obnašanja**”. Vendar kljub dobri definiciji nista uspela zaobjeti vse kompleksnosti pojma kultura. Leslie A. White je v svojem delu “The Concept of Culture” (1959) poudaril, da ni bistvo v abstrakciji, temveč v kontekstu znanstvene interpretacije. Če povzamemo, pomeni “kultura strnjene vzorce človeškega znanja, verovanj in obnašanja, ki so plod in integralni del človeške sposobnosti učenja in predajanja znanja naslednjim generacijam. Kulturo sestavljajo jezik, ideje, vrednote, verovanja, šege in navade, tabuji, pravila, institucije, orodja, tehnike, umetnost, ceremonije, rituali in simboli. Odigrala je

⁷ Sam sem o etnoloških predmetih pisal že leta 1983 v članku: Razmerje med etnologijo in muzeologijo oziroma o etnološkem muzejstvu danes, Glasnik SED št. 3–4, letnik 23/1983, str. 61–65. Med redkimi članki na to temo vsekakor velja prebrati kritično reflektiran tekst »Objects of Ethnography« avtorice Kirshenblatt-Gimblett (1998: 17–79).

⁸ Sam sodim v generacijo slovenskih etnologov, ki smo študirali etnologijo v Ljubljani v 70-ih letih 20. stoletja. Takrat je etnologija v Sloveniji in tudi širše v Jugoslaviji s prizadevanji našega profesorja Slavka Kremenška, še posebej z njegovo knjigo *Obča etnologija* (1973), dobila zelo širok pomen. Prekrivala se je z antropologijo. V Sloveniji smo jo pač imenovali etnologija, v tedanji Sovjetski zvezi *etnografija*, v Nemčiji *Völkskunde* in *Völkerkunde*, v Veliki Britaniji *Social Anthropology*, v ZDA pa *Cultural Anthropology*, v bistvu pa je šlo oz. gre za eno znanost z različnimi poudarki, ki so jih izpostavile različne šole oz. smeri. Ker izhajam iz omenjene šole in prepričanja, tudi sam uporabljam pojem etnologija v najširšem smislu. Ker pa v angleški literaturi pogosteje uporabljajo termin *anthropology*, v prispevku uporabljam oba pojma. V bistvu pa mislim na eno vedo.

Neotipljiva kulturna dediščina: praznovanje rojstnega dne preroka Mohameda.

Ravalpindi, Pakistan, 16. 11. 1986, foto Ralf Čeplak Mencin.

odločilno vlogo v človeški evoluciji. Pomagala je človeku, da si je prilagodil okolje in ni ostal odvisen od naravne selekcije. Vsaka človeška družba ima svojo značilo kulturo ali socio-kulturni sistem. Kulture se med seboj razlikujejo glede na dana naravna bogastva in okolje, ki so se mu prilagodile. Razlikujejo se glede jezikov, ritualov in družbene organizacije in zgodovinskih fenomenov, kot so povezave oz. stiki in prepletanja ali mešanja z drugimi kulturami. Vsaka kultura močno vpliva na posameznikove vrednote, vedenje, ideale in verovanja. Kulturne spremembe pa nastajajo in se odvijajo zaradi ekoloških, družbeno-ekonomskih, političnih, religioznih ali drugih ključnih dejavnikov, ki vplivajo na skupnost.”⁹

Kakorkoli jo definiramo, so etnografski muzeji neločljivo povezani s kulturo. Tudi ti imajo različna imena, razlikujejo se tudi njihovi koncepti in vsebine. V Veliki Britaniji se *Social-History Museums* ali *Folk Museums* ukvarjajo z lastno, predvsem z ruralno (podeželsko) kulturo, *Ethnographic Museums* pa z ne-evropskimi kulturami. V nemško govorečem prostoru (Nemčiji, Avstriji in Švici) se z lastno (spet predvsem ruralno) kulturo ukvarjajo *Volkskunde Museums*, *Völkerkunde Museums* pa z ne-evropskimi kulturami. Posebno poglavje so t. i. muzeji na prostem ali *skansen*¹⁰, ki po svoji vsebini prav tako sodijo v kategorijo etnografskih muzejev – prikazujejo namreč predvsem bivalno kulturo lastnega naroda (predvsem ruralno)

⁹ »Culture«. Britannica Concise Encyclopedia.

¹⁰ Idejo za prvi muzej na prostem je dal Artur Hazelius, ki je najprej leta 1873 odprl *Skandinavski muzej folklore* (danes *Nordiska Museet*) v Stockholmu, leta 1891 pa prav tako na Švedskem prvi muzej na prostem v vasi Skansen.

ali samo določenih predelov, pokrajin, lahko pa bi jih uvrstili tudi v kategorijo arhitekturnih ali tehniških muzejev (še posebej če prikazujejo stavbno dediščino: npr. mline na veter, žage, kovačije ipd). Spet druga kategorija, ki prav tako lahko sodijo pod okrilje etnografskih muzejev, so t. i. eko muzeji, ki niso muzeji v klasičnem pomenu besede (z zgradbo, zbirkami ...), ampak ponavadi zajemajo celo območje, več zgradb, lahko več zbirk in aktivnosti, ki vključujejo lokalno skupnost, in so v bistvu bolj neke vrste kulturni centri. Prav tako lahko v posebno kategorijo etnografskih muzejev štejemo kulturne centre, še posebej centre Severnoameriških Indijancev ali centre v mnogih afriških in drugih državah t. i. tretjega sveta. Vse več klasičnih bivših kolonialnih muzejev v Evropi oz. na zahodu pa poleg tega, da so prevrednotili svoje poslanstvo, spreminja tudi svoja imena. Nastajajo tudi novi muzeji z imeni kot npr. *Muzej Civilizacije (Musée de la civilisation)* v Québec Cityju v Kanadi, *Muzej svetovnih kultur (Museum of World Cultures)* v Göteborgu na Švedskem. Tudi – zaenkrat še redki – ženski muzeji (npr. na Danskem) bi lahko sodili v okrilje etnografskih muzejev, saj se ukvarjajo s kulturo/kulturami žensk z najrazličnejših zornih kotov.

Morda še najbolj nenavadna (absurdna) oblika futurističnega (?) 'etnografskega muzeja' oz. etnografskega ali folklornega tematskega parka pa nastaja na jugu Kitajske v provinci Guangdong – *The World-Folklore Theme Park*¹¹. V njem bodo obiskovalci lahko »uživali sijaj folklorne sveta z neposredno izkušnjo eksotičnega življenja ljudi z nenavadnimi šegami in navadami"¹². Propagirajo ga kot največji folklorni tematski park na svetu, ki bo obiskovalcem nudil 88 slikovitih prizorov, ki so jih pazljivo izbrali iz 66 dežel. Obiskovalci si bodo lahko ogledali npr. skandinavsko pokrajino, južnoameriške pampe, pogum ameriških kavbojev, nežnost orientalskih deklet, finsko savno, Turčijo in Rusijo, francosko kuhinjo, indijske specialitete in argentinske specialitete z raznja, plantaže iz Koreje, Mehike, Romunije, butanske gorske kočice, ciganski tabor, kenijski hotel na drevesu, havajsko plažo, dunajske valčke, botsvanski način priprave ognja z vrtenjem palice, ameriške Indijance na lovu in pri žrtvovanju, igralnico iz Macaa, avstralsko smučanje po travi, ... Ves kompleks nastaja v hribovitem območju okrog 200 ha velikega jezera. V parku bodo številni hoteli, trgovski centri, restavracije, športni centri, luna park, cirkus, konferenčne dvorane, kinodvorane, ... Organizirali bodo še predstave različnih folklornih skupin iz vsega sveta, nastope mažoret, godb na pihala, opere, "mjuzikle", balet, bikoborbe, lepotna tekmovanja, sejme umetne obrti in spominkov, razstave, pa še različne športne aktivnosti kot npr. karate, sumo, judo, tenis, golf, smučanje na vodi, veslanje. Park bo odprt 24 ur na dan in privabil naj bi 30.000 obiskovalcev dnevno. Kitajska šteje več kot 1,2 milijarde ljudi, večina Kitajcev ne more potovati daleč, in The World-Folklore Theme Park naj bi bil nekakšen nadomestek za potovanja po svetu. Samo v okolici Guangzhoua (Kantona) živi 66 milijonov ljudi, kar je za tovrsti park dobro zaledje.

¹¹ WORLD: 2004, The World-Folklore Theme Park. Glej www.vol.net.mt/com/world_folklore/project.html (10. 6. 2004).

¹² *ibid.*

Je to burleska, nostalgija, ironija ali celo abotnost? Ali drvijo tudi drugi etnografski muzeji v to smer? Bodo postali spervertirana potrošna dobrina, cenena zabava? Svet in ljudje se ves čas spreminjamo. Tudi muzeji niso izvzeti iz tega procesa. Čeprav določen tip kulturne institucije poimenujemo enako, je npr. med *Kabinetom čudes* 17. stoletja, *Ekso muzejem* 20. stoletja in *Virtualnim muzejem* 21. stoletja ogromna razlika. Kljub nenehnemu nastajanju novih, drugačnih muzejev pa se tudi tradicionalni ohranjanjo.

Sklep

254

Pred več kot petnajstimi leti se je v večini držav ustalila ICOM-ova definicija muzeja: "Muzej je neprofitna, stalna ustanova v službi družbe in njenega razvoja, odprta javnosti, ki zaradi preučevanja, izobraževanja in razvedrila pridobiva, hrani, raziskuje, komunicira in razstavlja materialne dokaze o ljudeh in njihovem okolju."¹³ ICOM (International Council of Museums) oz. *Mednarodni svet muzejev* je nevladna organizacija, ki ima nesporno globalno avtoriteto na muzejskem področju. Citirana definicija je bila zapisana leta 1989, s popravki leta 1995 in 2001¹⁴.

Muzealci po vsem svetu so posvečali veliko pozornosti zbiranju, ohranjanju, raziskovanju, razstavljanju in interpretiranju otipljivih predmetov. To je predstavljalo temelj muzejev kot prostorov raziskovanja, razvoja skupnosti, interpretacije dediščine in izobraževanja. Kot smo poskušali pojasniti, pa se kultura ne manifestira le v otipljivih oblikah, ampak tudi z neotipljivimi sestavinami, ki se prenašajo iz generacije v generacijo. V Sloveniji smo že zelo zgodaj začeli posvečati pozornost neotipljivi dediščini; tako so ustanovitelji Kranjskega deželnega muzeja Rudolphinum, ki je bil ustanovljen že davnega 1821. leta, koncipirali tudi raziskovanje in zbiranje ljudskih pripovedi, pravljic, pesmi in opisov običajev. Še bolj je prišlo to do izraza z ustanovitvijo Kraljevega etnografskega muzeja v Ljubljani.

Enkratnost kulturne dediščine različnih delov sveta nastaja v procesu invencije, širjenja, akulturacije in propadanja oz. izginjanja. Svetovna muzejska javnost spoznava, da bo morala pomembno pozornost posvetiti neotipljivim (nematerialnim, neoprijemljivim, nesnovnim, duhovnim¹⁵) informacijam, pa tudi otipljivim virom s pospeševanjem interdisciplinarnosti in refleksije lastne dejavnosti. Vse to je izziv novim generacijam muzealcev, še posebej etnologom/antropologom, ki jim *Konvencija o varovanju neotipljive kulturne dediščine* namenja specifično vlogo v doseganju Unescovega cilja izgradnje miru in blagostanja človeštva.

¹³ 2. člen ICOM-ovega statuta, ki je bil sprejet na 16. generalni skupščini ICOM-a (Haag, Nizozemska, 5. september 1989) in dopolnjen na 18. generalni skupščini ICOM-a (Stavanger, Norveška, 7. julij 1995) in na 20. generalni skupščini ICOM-a (Barcelona, Španija, 6 julij 2001).

¹⁴ Pripravljajo nove popravke oziroma dopolnitve in izboljšave, ki naj bi zagledali luč sveta oktobra letos (2004) na 20. generalni konferenci v Seulu v Južni Koreji.

¹⁵ Obstaja cela vrsta izrazov, ki so približne sopomenke.

LITERATURA IN VIRI

- AMES, Michael M., 1992. *Cannibal tours and glass boxes : the anthropology of museums*. Vancouver
- ENCYCLOPEDIA, 1965. *Encyclopedia Britannica*. Chicago [etc.]
- BURGER, Julian, 1990. *The Gaia atlas of the first peoples : a future for the indigenous world*. New York [etc.]
- ČEPLAK MENCIN, Ralf, 2002. The splendour and misery of ethnographic museums. V: *MESS : Mediterranean Ethnological Summer School, Piran, 1999 and 2000. Vol. 4*. Ljubljana, str. 187–198
- GEERTZ, Clifford, 1993. *The interpretation of cultures*. London
- HODDER, Ian (ur.), 1989. *The meanings of things : material culture and symbolic expression*. London
- ICOM News, 2003. *Museums and intangible heritage*. 56, št. 4
- KARP, Ivan; LAVINE, Steven D. (ur.), 1991. *Exhibiting cultures : the poetics and politics of museum display*. Washington, London
- KIRSHENBLATT-GIMBLETT, Barbara, 1998. *Destination culture : tourism, museums, and heritage*. Berkeley 255
[etc.]
- LOWENTHAL, David, 1998. *The heritage crusade and the spoils of history*. Cambridge
- MENSCH, Pieter van, 1992. *Towards a methodology of museology* [doktorska naloga na oddelku za informacijske znanosti Sveučilštva u Zagrebu]. Zagreb
- POULOT, Dominique, 1988. The birth of heritage. *Oxford art journal* 11, št. 2, str. 41
- ROGELJ ŠKAFAR, Bojana, 1993. *Slovenski etnografski muzej : sprehod skozi čas in le delno skozi prostor*. Ljubljana
- TOFFLER, Alvin, 1981. *The third wave*. London
- TYLOR, Burnett E., 1958. *Primitive culture : researches into the development of mythology, philosophy, religion, art and custom*. New York
- UNESCO, 2004. *Unesco.org*. <<http://portal.unesco.org>> (4.6.2004)
- WAIDACHER, Friedrich, 1993. *Handbuch der allgemeinen Museologie*. Wien [etc.]
- WALSH, Kevin, 1992. *The representation of the past : museums and heritage in the post-modern world*. London, New York
- WHITE, Leslie A., 1973. *The concept of culture*. Minneapolis
- WORLD, 2004. *The World-Folklore Theme Park*. <http://www.vol.net.mt/com/world_folklore/project.html> (10.6.2004)>

BESEDA O AVTORJU

Ralf Čeplak Mencin, dipl. etnolog in psiholog, muzejski svetovalec. Je član številnih domačih in mednarodnih strokovnih društev in združenj. Dva mandata je bil predsednik Zveze muzejev Slovenije in slovenskega odbora ICOM (svetovnega združenja muzejev), je član izvršnega odbora ICOM-EUROPE in član uredniškega odbora revije National Geographic Junior. Njegovo raziskovalno delo je usmerjeno na področja muzeologije, sinologije, tibetologije in antropologije. Objavil je 146 strokovnih in poljudnih člankov doma in v tujini, dve etnološki monografiji, bil sourednik in soavtor Vodnika po slovenskih muzejih, sourednik in soavtor knjige Srečevanja s Tibetom, soinicijator Slovenskega muzejskega sejma in Muzeoforuma. Pripravil ali soorganiziral je štirinajst muzejskih razstav.

256

ABOUT THE AUTHOR

Ralf Čeplak Mencin has a BA in ethnology and psychology and is a museum adviser. He is a member of many Slovene and international professional societies and associations. He served two terms as elected president of the Association of Slovene Museums and the Slovene Committee of ICOM (International Committee of Ethnographic Museums), is presently a member of the executive board of ICOM-EUROPE, and a member of the editorial board of National Geographic Junior. His research work focuses on museology, Sinology, Tibetology, and anthropology. He has published 146 professional and popular scientific articles in Slovenia and abroad, and two ethnological monographs; he has also co-edited and co-authored the *Guide to Slovene Museums* and the book *Srečevanja s Tibetom*, and is among the initiators of the Slovene Museum Fair and Muzeoforum. He has prepared and co-organized fourteen exhibitions.

SUMMARY**INTANGIBLE CULTURAL HERITAGE****Unesco and ethnographic museums**

The article deals with UNESCO's *Convention for the safeguarding of the intangible cultural heritage* and its objective of stimulating museums to expand their attention beyond the tangible (material) heritage to the intangible cultural heritage. The article elucidates that the intangible cultural heritage is actually an immanent part of ethnological/anthropological research and as such, at least in principle, refers to the content of the activities in ethnographic museums.

The relatively new syntagm, *intangible cultural heritage*, is indeed a synonym for culture, in itself a highly complex and flexible concept, but an essential element in all definitions of ethnology/anthropology. The present higher attentiveness to the *intangible cultural heritage* results from its threatening disappearance caused by globalisation, the increased uniformity of cultures, and from the political efforts of indigenous peoples - the inhabitants of the so-called fourth world.